

Johann Gottfried von Herder
Razprava o izvoru jezika

Vocabula sunt notae rerum
Ciceron

Ljubljana 2004

Človek, postavljen v stanje razbornosti, ki mu je lastno, in to razbornost (refleksijo) prvič svobodno udejanjajoč, je zasnul jezik. Kaj je namreč refleksija? Kaj je jezik?

Ta razbornost mu je značilno lastna in za njegovo vrsto bistvena: tako tudi jezik in lastno zasnutje jezika.

Zasnutje jezika mu je torej tako naravno, kakor je sam človek! Dopustite nam le, da razvijemo oba pojma: refleksijo in jezik.

Človek izkazuje refleksijo, če moč njegove duše deluje tako svobodno, da lahko iz celotnega oceana občutkov, ki prevevajo dušo skozi vse čute, da lahko iz tega, če smem tako reči, izdvoji, zaustavi en val, lahko pozornost usmeri nanj in si zmore biti v svesti tega, da ga opazuje. Refleksijo izkazuje, če se lahko ob celotnem nedoločenem snu podob, ki oplazijo njegove čute in se zberejo v moment budnosti, samohotno pomudi pri *eni* podobi, le-to svetlo in mirneje vardeva, in če si lahko izdvoji obeležja, da je to prav ta predmet in noben drug. Refleksijo torej izkazuje, če ni zmožen zgolj živo oziroma jasno razpoznati vseh lastnosti, temveč je zmožen eno ali več le-teh, kot razločevalne lastnosti, *pripoznati* pri sebi: prvi akt tega pripoznanja* daje razločen pojem; to je prva sodba duše – in –

Prek česa pa se je to pripoznanje godilo? Prek nekega obeležja, ki ga je moral človek izdvojiti in ki se je moralo, kot obeležje ovedenja, razločno usesti vanj. Tako torej! Dovolimo mu, da zakliče *Heureka!* To *prvo* obeležje ovedenja je bila beseda duše! Z njo je bila zasnovana človeška govorica!

Dopustimo, da njegovo oko, kot podoba, oplazi ovca: njega tako kot, nobeno drugo žival ne. Ne tako kakor zlakotenega volka, ki preži s svojim vohom! Ne tako kakor leva, ki liže kri! Ta dva vohata in okušata že v duhu! Čutnost je planila nanju, instinkt ju vrže nadnjo! – Ne tako kakor pojavega ovna, ki jo čuti le kot predmet svojega užitka, ki ga torej spet preplavi čutnost in ga nadnjo vrže instinkt. Ne tako kakor sleherno drugo žival, ki ji je za ovco vnemar, tako da ji torej pusti, naj jo oplazi v jasni motnosti, saj jo njen instinkt usmerja k nečemu drugemu. – Človeka pa ne tako! Brž ko ima potrebo spoznati ovco, ga ne bo zmotil noben instinkt, tako

*Ena izmed najlepših razprav, v kateri se poskuša bistvo apercepcije osvetliti, izhajajoč iz fizičnih poskusov, ki sicer tako redko pojasnjujejo metafiziko duše, je objavljena v Spisih berlinske akademije za leto 1764. [Steig je ugotovil, da je imela ta razprava naslov *Sur l'aperception et son influence sur nos jugements*, napisal pa jo je Johann Georg Sulzer. Op. ur.]

da ga noben čut ne bo potegnil ovci niti preblizu niti ga od nje ne bo odvrnil: ovca je tam scela tako, kakor se očituje njegovim čutom, bela, mehka, volnata – njegova v razboru vadeča se duša išče obeležje – ovca *zableja!* Duša je našla obeležje. Notranji čut učinkuje. To blejanje, ki na dušo naredi najmočnejši vtis, ki se odtrga od vseh drugih lastnosti gledanja in tipanja, ki izskoči, ki prodre najgloblje – to ji ostane. Ovca se zopet pojavi. Bela, mehka, volnata – duša gleda, tipa, se oveda, išče obeležje – ovca *zableja*, in zdaj jo zopet prepozna! »A! Ti si, tisto blejajoče!« začuti z notranjostjo; ovco je spoznala na človeški način, saj jo spozna in imenuje razločno, to je z enim samim obeležjem. Ali pa jo spoznava manj jasno? Potem je sploh ne bi bila zaznala, saj ji namreč nobena čutnost, noben instinkt do ovce s svojo žživo jasnostjo ne more nadomestiti pomanjkanja razločenega. Razločno, a neposredno, brez obeležja? Tako ne more občutiti nobenega čutnega bitja zunaj sebe, saj mora potlačevati vedno druga občutenja, jih tako rekoč uničiti, razliko med dvema [občutenjema] pa mora nenehno spoznavati prek tretjega. Z enim obeležjem torej? In kaj bi to obeležje lahko bilo drugega kot *notranja obeležujoča beseda*? Zven blejanja, ki ga je človeška duša zaznala kot znamenje ovce, je postal spričo tega ovedenja ime ovce, pa četudi ga človekov jezik nikoli ne bi poskusil izjecljati. Ovco spoznava po blejanju: to je bilo dojeto znamenje, ob katerem se je duša razločno spomnila neke ideje – kaj je to drugega kot beseda? In kaj je ves človeški jezik drugega kot zbirka takšnih besed? Tudi če se človek ne bi nikoli znašel v priložnosti, da bi to idejo posredoval drugemu bitju, in bi mu torej to obeležje ovedenja hotel ali zmogel razločno izblejati z ustnicami, ga je njegova duša tako rekoč že *zablejala* v svoji notrini, saj je ta zven izbrala za spominsko znamenje, in ga zopet *zablejala*, saj ga je v tem razpoznala – *jezik je bi zasnut! Bil je zasnut prav tako naravno in človeku nujno, kot je človek bil človek.*

Večina tistih, ki so pisali o izvoru jezika, tega ni iskala tu, na edinem kraju, kjer je to mogoče najti. Zato so mnogim prihajale v misel številne temne dvomnosti: Ga je mogoče najti kje v človekovi duši? Iskali so ga v boljši artikulaciji njegovih govornih orodij; kot da bi orangutan s prav takimi orodji lahko iznašel jezik? Iskali so ga v donenju strasti; kot da teh zvenov ne bi posedovale vse živali – in kot da bi kaka žival iz njih iznašla jezik? Privzemali so načelo posnemanja narave in torej tudi njenih zvenov; kot da bi se dalo pri takem slepem nagnjenju kar koli misliti in kot da bi bila opica s prav tem nagnjenjem in kos, ki zna tako dobro oponašati zvoke, iznašla jezik. Nazadnje jih je večina privzela enostavno konvencijo, nekakšno pogoditev, in zoper to je najsiloviteje govoril Rousseau. Le kaj pa naj bi bila ta nejasna, zavita beseda: »naravna pogoditev jezika«? Te tako mnogovrstne in nevzdržne nepravilnosti, ki so bile izrečene o človeškem izvoru jezika, so nazadnje ustvarile skorajda splošno veljavno nasprotnega mnenja – a nimam upanja, da bi le-ta tudi obstala. Ni organizacija izustjenja tista, ki naredi jezik: tudi tisti namreč, ki bi bil celo življenjsko dobo nem, bi se, ko bi bil človek, ovedal – torej bi bil v njegovi duši jezik! Tu ni nikakršnega krika občutenja: jezika pač ni iznašel dihajoči stroj, temveč ovedujoči se človek! Nobenega načela posnemanja ni v duši; morebitno posnemanje narave je tu zgolj sredstvo enega in edinega smotra, ki ga moramo na tem mestu pojasniti. Še najmanj pa je jezik sporazumnost, samovoljna konvencija družbe; divjak, osamelec v gozdu, bi moral jezik zasnuti za samega sebe, četudi ga ne bi nikoli govoril. Ta jezik bi bil sporazumnost njegove duše s samo seboj, in to tako nujna sporazumnost, kot je bil ta človek človek. Če je bilo drugim nedoumljivo, kako bi bila lahko jezik zasнула človeška duša, je meni nedoumljivo to, kako bi človeška duša bila to, kar je, če ne prav prek tega, da si je morala, čeprav še brez izreke in družbe, zasnuti jezik.